

ТЕОСОФІЯ СПОРТУ: «ПРАВИЛЬНА АСКЕЗА» В КОНЦЕПТІ САМОЗБЕРЕЖЕННЯ ЛЮДИНИ

Теософія є складовою історіософії як пошуку гуманістичного смислу спорту і фізичного виховання в загальній культурологічній традиції. В статті здійснюється спроба конспективно показати співвідношення спорту, релігії та церкви у контексті активізації фізкультурно-спортивного світогляду людей у ставленні до власної рухової активності. У дослідженні йдеться про шляхи пошуку інтегративного знання про людину, де «теософія спорту» розглядає спорт і фізичне виховання вже не у вигляді екзальтованої субкультури, а як цілісну сферу суспільної життєдіяльності, в якій поєднуються теоретичні та емпіричні, наукові постулати та звичаєві навички і вміння, виражені прогнозування та вірування, містика та дійсність, культура та дикунство. Автор приходять до висновку, що теософський концепт поєднання, гармонізації людини у стосунках із Всесвітом явно чи імпліцитно притаманний усім і будь-яким за змістом історичним світоглядам та індивідуальній свідомості у її доцільній спрямованості повсякденної життєдіяльності. Ідея спасіння пронизує філософську програму самовдосконалення людини і її «прикладну» частину: емпіричну дисципліну духу, або – аскезу.

Ключові слова: теософія, спортософія, фізична культура, аскеза, самозбереження, самовдосконалення, людина.

Постановка проблеми. Філософське редукування поставленої проблеми передбачає висвітлення смислового навантаження, що седиментується у розмаїтті символів сучасної культури, де спорт асоціюється з ціннісними орієнтаціями людини на сильну, здорову і красиву її тілесну організацію. Реконструкція світоглядних уявлень людини про світ, позаяк існують смислові нашарування, свідчить, що історичні форми її тілесної і духовної практик стосуються витоків і сенсу людського буття. На сьогодні уже не достатньо декларування важливої значущості фізичної культури, констатації факту зниження або підвищення інтересу людей до неї. Потрібні теософські міркування, які науково-теоретичні погляди в цьому питанні «переводили» б у повсякденну екзистенційну практику, доступну широкому загалу у вигляді спеціальної життєвої філософії і релігії уже як «теософії» – синтезу теології, спортософії та екзистенційної антропології. Йдеться про необхідність інтегративного знання про спорт, який, маніфестує тілесний образ світу, що є предметом спеціальної галузі знань - «філософії спорту».

Теософія є складовою історіософії як пошуку гуманістичного смислу спорту і фізичного виховання в загальній культурологічній традиції [10, с. 97-110]. У сучасній науково-диференційованій і культурно-мозаїчній картині світу (А. Моль) втрачається його цілісне сприйняття і людина залишається абстрактною одиницею його виміру. Президент Папського інституту середньовічних досліджень в Торонто А. С. Пежі заявив: «Ми живемо не в освяченому суспільстві, а у світі не тільки розчленованому, а й облишеному інтелектуальної єдності: теолог тлумачить про спасіння, філософ розмірковує про реальність у її граничних екзистенційних поняттях, а вчені ведуть розмови про природу» [4, с. 180].

На шляху до пошуку інтегративного знання про людину «теософія спорту» примушує розглядати спорт і фізичне виховання вже не у вигляді екзальтованої субкультури, а як потужну специфічну сферу суспільної життєдіяльності, в якій поєднуються теоретичні та емпіричні, наукові постулати та звичаєві навички і вміння, виражені прогнозування та релігійні вірування, містика і дійсність, культура та дикунство. Церква і спорт виходять на авансцену суспільної думки як об'єднуючі іпостасі культури, що сприяють подоланню меж жорсткого протиставлення (за Ч. Тейлором) секулярного, як «іманентно» нижчого (спортивна культура) і сакрального «трансцендентно» вищого (філософська і релігійна культура) просторово-часового їх сприйняття. Спорт як соціокультурний феномен об'єднує населення планети, демонструє спосіб входження людини у світ, її адаптованість у ньому, а також здатність до самозбереження і самовдосконалення.

Виходячи із наведеної преамбули, де викладено висхідні тези про актуальність, звернемося до з'ясування понятійно-термінологічного арсеналу роботи. Поняття «теософія» (від грец. *theos* – бог та *sophia* – мудрість) здавна поширене як містичне вчення про особливі, недоступні простолюдину «божественні таємниці». В індійській культурі «теософія» – це вчення про перевтілення душ і нескінченну еволюцію духовної людини як засобу подолання вічних мук та «усунення» пекла із світобудови. Воно по-особливому висвітлене у школі О. П. Блаватської, де містика буддизму змішується з елементами окультизму і неортодоксального християнства [22, с. 1330].

Суть християнсько-теософської концепції полягає у тому, що кожна людина, знаючи про свою гріховність, намагається оминати пекельні муки, яких вона неминуче може зазнати, поставши перед судом Божественної правди. І, на думку теологів, Слово Боже дає надію, «бо протиставлення добра і зла, раю і пекла, не є граничною ціллю світобудови. Бо Сину належить царювати, лише допоки покладе всіх ворогів Своїх під ноги Свої... Коли ж усі покоряться Йому, тоді сам Син підкориться Тому, хто підкорив всіх Йому, де буде Бог все у всьому – ο Θεος πάντα εν πασιν» (Кор. 15: 25, 28). У такий спосіб Бог передав людині власні творчі сили для її подальшої діяльності у світі і запросив до співучасті: «Творча діяльність людини являє собою доповнення до божественного буття; позаяк вона має певне теогонічне, а не лише антропологічне значення» [13]. Теодіцея, за А. Блаженним, надає закинутій у безмежний простір людині свободу вибору, де відбувається містифікація творчості: діяти у злагоді чи всупереч настановам Творця, тобто людині надається можливість використовувати творчі здібності для свого блага чи самознищення. Теософія – це мудрість життєтворчості, надана людині як шанс виправдати довіру Бога чи знівечити себе.

Теософський концепт поєднання, гармонізації людини у стосунках із Всесвітом явно чи імпліцитно притаманний усім і будь-яким за змістом історичним світоглядам з одного боку, та індивідуальній свідомості у її доцільній спрямованості повсякденної життєдіяльності. Ідея спасіння пронизує філософську програму самовдосконалення людини і її «прикладну» частину: емпіричну дисципліну духу, або – а с к е з у. З іншого боку, – залежно від того, який зміст у різні історичні епохи вкладається в аскезу – тілесний чи моральний – як ідеалу самовдосконалення людини, складається уявлення про рівень досягнутої нею свободи у взаєминах із зовнішньою і власною природою.

Метою статті є спроба конспективно показати в контексті елімінації сучасного розуміння «правильної аскези», ідеї «аскези», складні стосунки спорту, релігії та церкви у контексті активізації фізкультурно-спортивного світогляду людей у ставленні до власної рухової активності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій свідчить про зростаючий інтерес різнопрофільних гуманітаріїв і представників природознавчих наук до аскези. В такому сенсі аскеза трактується двояко: 1) як необхідна умова *самообмеження* в примарі тих благ, що пропонує цивілізаційний комфорт для матеріально забезпечених; 2) як засіб підтримання здорових функцій організму завдяки заняттям фізичними вправами у вигляді здорового способу життя. З цього приводу наукові та філософсько-релігійні публікації можна кваліфікувати наступним чином:

► *по-перше*, це – історичні дослідження, в яких розкривається зв'язок філософії і релігії у формуванні світоглядної парадигми про тілесність людини у різні епохи, що дають підстави до вивчення основних тенденцій у ставленні релігії і церкви до спорту і фізичної культури (В. Платонов, М. Булатова, Б. Лісичин, Ю. Петришин);

► *по-друге*, це – філософські розвідки, спрямовані на висвітлення екзистенційного стану людини в розмаїтому полі переживань, страждань, терпіння і морально-вольових зусиль в її асиміляції, адаптації до мінливих зовнішніх обставин. Роботи такого напрямку опосередковано впливають на спеціальні прикладні дослідження в галузі фізкультурно-спортивної діяльності у виборі спортсменом, його тренером, учителем фізкультури стратегії і

тактики своєї професійної діяльності (М. Сараф, В. Косяк, О. Баксанський, І. Замощанський, Г. Христокін, Я. Сапеляк, Р. Мазур);

► *по-третьє*, це – теологічні роботи, в котрих виробляється доктрина духовного оздоблення і освячення людського тіла, завдяки культивуванню тієї чи іншої системи аскези (Папа Іван Павло II, Папа Пій XII, Б. Гудзяк, Ф. Пономарьов, С. Зарін, С. Булгаков, А. Фаласій);

► *по-четверте*, це – сучасні фізкультурно-спортивні технології, що в поєднанні з результатами санологічних і валеологічних досліджень дають змогу окреслити оптимальні навантаження на організм людини, забезпечуючи його цілісність і життєздатність (О. Шаталов, Л. Васіна, І. Мурахов, Є. Булич, Г. Апанасенко, О. Андреева).

Виклад основного матеріалу. Феноменологічна ретроспекція наявного дослідницького матеріалу показує, що «аскеза є явищем далеко не однозначним, вкрай заплутаним і суперечливим» [19, с. 9]. Термін «аскеос» походить від грецького дієслова (asketes – той, що робить вправи) і означає «майстерні й сумлінні вправи, які розвивають тілесні й душевні сили», а в цілому – «майстерне і старанне оброблення грубого матеріалу». В сучасній науковій комунікації «аскеза» – це синонім терміна «культивування», «культура», в тому числі й «фізична культура».

Якщо умовно вважати людське тіло за «грубий матеріал», то його культура, що включає зовнішню охайність, гігієну тіла, підтримання у руховій активності належний стан статури та функціонування й розвиток здорових соматичних властивостей тілесного організму через обмеження у ласощах та правильному харчуванні, дотримання добового режиму, означала б збереження здоров'я упродовж усього життя. З філософської точки зору, здоров'я – це мінлива величина, яка є творчим актом самовідтворення людиною себе і залежить від внутрішньої культури особистості. На відміну від валеології, яка дбає про збереження фізіологічного стану тілесного у духовному статусі людини, валеософія, навпаки, опікується збереженням морально-людяного компонента у структурі тілесного. Здоровий той, хто воліє ним бути, а здорового способу життя дотримується така людина, яка намагається не чинити лиха ні собі, ні іншим. У такому ракурсі аскеза виступає початковою формою, історичним *праобразом* сучасної фізичної культури. Аскеза – це усвідомлене ставлення людини до самої себе як унікальної природної даності, це культура самозбереження і відповідна їй поведінка в суперечливій природі соціуму.

Види аскези, що існують у більшості релігій світу, трактуються в діапазоні від самокатування і, навіть, самознищення, смерті (деякі давньоіндійські та старообрядницькі звичаї й окремі мусульманські обряди) до помірного фізичного навантаження (православ'я, католицизм, протестантизм).

Вчення про аскезу започатковується в індійській культурі. У ведичній культурі тілесність інтерпретується як складова духовного, людиноподібного світу, де оточуюча природа дихає, відчуває, має свій голос, розум і ніби підказує їй як правильно і гармонійно з нею співіснувати. Індійські йога, дзен-буддизм, китайський даосизм тощо фізичні вправи уподібнюють природним конструкціям побудови всього живого у світі – рослин і тварин. Зокрема, в Аюрведі (наука про життя) пропонується у тілесному навчанні «поза гори» (парвасана), «поза корови» (гомутхасана), «поза змії» (джуджангасана), «поза павича» (маюрасана), «поза риби» (матсйасана), «поза лотоса». Дослідник даної культурологічної пам'ятки Ю. А. Степанюк підкреслює, що щастя і благополуччя людини у давній індійській культурі залежали від впливу природних явищ на збереження «єдності органів почуття, розуму й душі», «як стан гармонійної взаємодії особи і світу навколо неї» [20].

Аскеза вважалась засобом досягнення надприродних сил і можливістю стати на один рівень з богами, як спосіб духовного самовиживання, як подвижництво. За легендою, Бог багатства Кубера не народився святим, а став ним після багатьох років суворого усамітнення, проведеного у єдності з природою, повторюючи у фізичних вправах аналогічні дієства стихійних сил. Індійські аскети запроваджували досить екстремальні форми фізичного самовиснаження – місяцями тримали руки над головою або стояли на одній нозі.

Пропагувалося найкраще місце для проживання в гірській місцевості, де жорсткі природні умови гартували дух. Ще раз підкреслимо, що синкретична культура розглядала аскезу в контексті розуміння світобудови як духовного феномену. Фізична культура в такому контексті сприймається як різновид духовних практик.

Еллінська культура розглядає аскезу в контексті формування ідеалу людини, що піклується про себе і рятує себе. Досягнення вищого блага, за Платоном, здобувається завдяки намаганням людини знайти свою сутність в ідеї, пізнати саму себе і відтворити в реальному житті Божий задум її істинної природи. Але душа, знаходячись у тілі, на думку філософа, реально зможе піднятися до своєї першооснови як до самої себе лише в тому випадку, коли тіло з його численними потребами уже не буде сприйматись як реальність. Тут проглядає прочитання аскези як способу морального удосконалення, що приречена зробити людина через *насилья* над собою, над своєю емпіричною буденною сутністю. «У глибинних своїх основах воно завжди було т е х н і ч н и м і, як правило, оздоблювалось складною системою ритуалів і цілим комплексом фізичних вправ [19, с. 8]. У подальшому змістова інтерпретація аскези залежала від особливостей філософських шкіл і тих основних тенденцій, які домінували у грецькій культурі. Б. Рассел зазначає, що в Греції співіснували дві тенденції: одна – емоційна, релігійна, містична, потойбічна, а друга – світла, емпірична, раціональна, зацікавлена у здобутті знання і різноманітних фактів [18, с. 341].

На відміну від Платона, який вважав духовну практику провідною у самоздійсненні людиною свого життя («... душа, якщо хоче пізнати саму себе, повинна заглянути в душу, особливо ж у ту її частину, де знаходиться достоїнство душі, мудрість...» [16, с. 217]), Арістотель запропонував практичне самовдосконалення людини в її справах і вчинках в земній активній боротьбі. Для цього потрібно було постійно вдосконалювати себе практичною діяльністю із звичайним тілесним, фізичним наповненням. У дусі нормативних ідеалів епохи із аскези зникали пишномовні мотиви, ідеали моральної чистоти. «Технологія» морального вдосконалення спрямовувалась в іншу, повсякденну площину реальностей, де вже вищими матеріями визнавалось щастя, тобто яскраве, барвисте і повноцінно наповнене емпіричне *суще* – просте, природне і людське. Тіло завжди є інструментарієм душі (Арістотель), на підставі чого Демокріт вважав винною у гріхопадінні людини «бісівську душу», яка постійно кидала тіло у безодню зла, підбурювала до нечестивих вчинків, за що воно має подати позов на душу до Божого суду.

На тлі антиномічних прочитань «аскези» вона в цей період інтерпретується як підготовка до фізичного вдосконалення, а похідне від нього слово «атлетизм» означало фізично-змагальний спосіб діяльності, що застосовують атлети, котрі вибудовують ідеальний образ самих себе. У строкатій грецькій культурі, наскрізь пронизаній «агоном», змагальністю, аскетизм набуває піднесеного характеру. Навіть богам притаманне суперництво. Аскеза формулює величаве ставлення до тілесності людини, якою рухає могутня сила духу. Олімпіонік – це герой, це найкращий грек!

Сучасний теолог Пилип Пономарьов в інформаційно-аналітичному порталі Саратовської єпархії РПЦ, розмірковуючи на тему «Християнство і спорт», наголошує: «В духовному смислі істинними атлетами були мученики, подвизавшиєся в нелегком подвиге стояння за веру, вєдущие брань духовную за вечную награду на небесах». З останнім поняттям пов'язане те, що апологети церкви, патристи порівнювали грецьких олімпіоніків із сподвижниками [17]. В подальшому слова «аскет», «атлет» і «спортсмен» стануть в один епістемологічний ряд, а у Греції «аскет» – це спортивна метафора, котра супроводжує багатозначне ритуальне дійство – олімпійські змагання.

Принагідно наголосимо, що атлети вправлялися у гуманістичних чеснотах, спрямовували свою волю й агресивні пориви в добродійне русло. Олімпійські ігри несли у своєму змістовому витлумаченні високі ідеали добра, миру, краси, моральні чесноти у взаєминах між людьми, що навіки їх міфологізували і стали основою для їх європейського відродження у складні часи політико-економічної кризи на рубежі XIX-XX ст. «Філософію

олімпізму» П. де Кубертена називали філософією життя у концепті поширення ідей А. Бергсона, що підсилювали для європейців надію на краще майбутнє. Спорт – це індикатор морально-психологічного настрою людей і в разі матеріально-економічних негараздів аскеза втрачає будь-який сенс як провідної ідеї життєдіяльності. До неї втрачається інтерес, бо скрута і без того штовхає до поневірян.

Еллінський аскетизм, як зазначалось, мав суперечливий характер, що й призвело до заборони Олімпійських ігор, коли за дорогими пишнотами, що супроводжували олімпіоніків, була втрачена їхня героїчна жертвовність як моральна основа земного вдоволення життям. Драматург Еврипід (V ст. до н.е.) зазначав, що «із усіх численних гнїйників у всій Елладі немає більш злостивого, аніж рід атлетів». Із занепадом грецької культури «ігри все більш нагадували римські *spectaculis* – «видовища» або, як зараз сказали б, спортивне шоу. Атлети шахраювали» [17].

Гуманістичним сенсом намірів раннього християнства було прагнення до поновлення морального статусу тіла. Аскеза стає політико-ідеологічною доктриною у боротьбі із розбещеністю вищих верств, які не знають міри у насолоді земним життям. У християнській культурі ідеал людини втілюється в образі монаха, який молитвами, послушництвом, гребуванням світськими задоволеннями і розвагами встановлює інший спосіб життя. Але з часом аскеза як моральне самітництво і відступництво від тіла перестала бути привабливою для зміцнення життєздатності людини і на довгі часи сама ідея аскетизму стала сприйматись, як щось зловісне для неї. У сучасних умовах відбувається еволюція змісту поняття «аскеза» і ставлення релігії й церкви до спорту і фізичної культури, а в цілому – до тіла людини.

Сучасне православне християнське богослов'я намагається обґрунтувати «правильну аскезу» як знаходження «Божої благодаті» в людській душі, вдосконалення її, позбавлення від «тварності»; як перемогу над своєю егоїстичною індивідуальною волею; як небажання лише «мати», а здобути свободу волі від тиску матеріального світу; як послух; як вгамування претензійного невігластва; як самообмеження. Теологи намагаються відродити ті положення патристів, які стримано ставились до гріховності тіла. Зокрема, наводиться думка християнського патриста Іоана Лествічника, який вважав, що занедбане тіло стає союзником гріха, а виховане і доглянуте – союзником благодаті [2].

Немає потреби передавати зміст тих дискусій, які тривалий час велися між теологами й філософами про єдність душі і тіла. У творах Ф. Аквінського досконально висвітлено їхні діалоги, де душа ідентифікується з розумом, а тіло розглядається відірваною від душі формою. Він наводить позицію Г. Ніського, який ставить питання: «Яким чином душа може створювати єдність з одягом (тобто з тілом)? Насправді, адже туніка не становить одне ціле з одягнутою в неї людиною» [1, с. 71]. Протилежну думку висловлює преподобний Пимен Великий, котрий пізніше заявив, що «ми вбивці не тіла, а пристрастей». І далі: «бо аскетичний шлях, який пропонується кожному християнину, виходить з того, що душа і тіло являють собою єдність. Те, що відбувається в душі – відображається в тілі. Неможливо бути помірним і зібраним в душі, коли ми даємо волю своєму тілу в усьому і завжди. Натомість, якщо людина працює над вихованням своєї душі, то одночасно вона повинна працювати й над вихованням свого тіла» [8, с. 465].

Цю тенденцію сучасні богослови більш виразно переводять у площину духовних практик, де б тіло допомагало очищенню душі. «Щоб здійснити це в житті, – писав католицький понтифік Іоан Павло II, – зробити так, щоб усі цінності, які переживає людина, зайняли в її душі достойне місце, необхідні особливі зусилля. Ці зусилля й називаються аскезою» [5, с. 57].

Український філософ О. Гомілко, говорячи про духовно розвинену тілесність, квінтесенцією релігійних практик вважає аскезу: «Сенс християнського утримання полягає не у приниженні тіла, а у його *просвітленні*. Аскеза спрямована не на те, щоб губити тіло, а покликана давати вихід вміщеній у ньому благодаті і тим самим очистити шлях до спасіння душі» [6, с. 180]. Перед сучасною християнською теософією стоїть питання про те, який зміст вкладається в поняття «правильна аскеза» і чи взагалі аскеза може бути «правильною»?

Критичне ставлення до традиційного ортодоксального вчення про ототожнення філософської концепції матерії й тілесності, схиляє сучасних духовних пасторів до заперечення метафізичного трактування тілесності, яке нібито одвічно прикуте до якоїсь абстрактної, загальної душі, що блукає в земному існуванні. У творчих злетах душі Богом надається їй право на самостійне «використання» власної тілесної самобутності. Оздоблена тілом душа має постійно дбати про нього не лише «чистотою помислів», а й діями, помірними гімнастичними вправами, позаяк духовна і тілесна рухова активність має поєднуватись в такий же спосіб як гармонізується Світова душа з природою. Християнська теософія має космогонічний характер. Протоієрей С. Булгаков у фундаментальному трактаті «Світ» розвиває ідею, що для душі характерним є «розутілення»: «тіло, яке оновлюється, розглядається як оболонка, футляр для душі, або ж як окремі камери виправної установи, котрі призначаються злочинцям відповідно до їх поведінки» [3, с. 26].

Якими б дискусійними не були відвертості теолога, але занадто комплементарною є його сентенція про те, що «душа, яка повернута обличчям до обличчя власної Божої сутності, як перед дзеркалом своєї недосконалості і потворності» виказує свою подвійність і внутрішню неузгодженість. Фізичні навантаження, в тому числі й спорт, пересилують зарозумілість і спантеличеність душі. У кожній людині таємно жевріє мрія про красу зовнішнього тілесного оздоблення: «Десь у глибині душі кожен відчуває себе Ендиміоном, з легким струнким прекрасним тілом, яке осяюється в еллінській скульптурі або пластичному танці, а не кульгавим, «бридким каченям», із незграбним тілом, відчуженим від будь-якої грації; з цим не можливо змиритись, бо ж з потворою не можна ріднитись» [3, с. 25].

Не випадково церкви усіх конфесій закликають до занять фізичною культурою і вшанування спорту. Ректор Українського Католицького Університету д-р богослов'я о. Борис Гудзяк пропонує: «Церковні і спортивні організації повинні порозумітися, щоб діяти спільно. Їхня співпраця може мати цілющий соціальний ефект і позитивні наслідки у розбудові громадянського суспільства» [24, с. 6; 20]. Протоієрей Валеріан Кречетов у статті «Чи необхідно православним займатися фізкультурою і спортом?» пише, що для світських людей таке питання має риторичний характер, але, «чому гріх ховати, для багатьох уцерковлених людей фізкультура і спорт є не духовним заняттям» [11]. При цьому підкреслює необхідність православним «розумно займатись фізкультурою і спортом у славу Божу», оскільки «наше здоров'я – в наших руках, Бог довірив його нам як своїм послідовникам. Але, на жаль, часто ми через лінощі, обжерливість чи небажання жити за незмінними Божественними законами, що управляють світом, не бережемо Його нам дарунок – здоров'я» [11].

В сучасних умовах філософсько-релігійна пропаганда аскези може допомогти у покращенні здоров'я української нації завдяки застосуванню системи фізичних вправ і різноманітних способів спілкування з природою (водохрещення, «зелена неділя», пости, обрядові народні забави), запобіганню передчасної тілесної руйнації і позбавлення душі від нечисті. Для вирішення цього питання є багата традиція і накопичений досвід поколінь. М. І. Новиков, який перший у Росії ввів у науковий обіг педагогіки поняття «фізичне виховання», вважав аскетизм необхідною умовою становлення людини від немовляти до юнацтва, оскільки через гартування, режим, а у дорослішому віці у доповненні з ходьбою, руховими іграми, бігом, боротьбою, народними танцями під музику, відбувається формування вольових і розумових її якостей [21, с. 100].

Українська інтелігенція стурбована перспективами, котрі прогнозуються соціологами, що сьогодні лише 60% 16-річних юнаків нашої країни можуть досягти пенсійного віку. Вражає і те, що кожна п'ята народжена дитина вже має різного роду тілесні патологічні відхилення, а 80% випускників ВНЗ мають вади здоров'я. Тим більше, кволе «комп'ютеризоване» людське тіло безпорадне у подоланні перешкод, які неминуче очікують кожну молоду людину на її життєвому шляху [9, с. 60-66].

«Криза у фізичному вихованні населення», про яку пишуть Т. Ю. Круцевич і Г. В. Безверхня [12, с. 13], гостро виявила і кризу світогляду, адже філософія постійно змінює свій предмет у процесі історичного розвитку. Дотичним у предметному полі філософії та фізкультурно-спортивної науки у континуумі гуманітарного й природничого знання є формування різнобічних досліджень сутності людської *тілесності* у поєднанні з її духовністю. Гуманістичне й атеїстичне для свого часу гасло Ф. Бекона про те, що «знання – це сила!», в сучасних умовах перетворюється у свою протилежність.

Людина перестає дбати про збереження здоров'я, опікуватись його силою та красою. Біологи застерігають про можливість її видового виродження, оскільки ушкоджуються умови життєдіяльності людини, а їх інтернетівські опоненти кличуть у світ психотронної ейфорії, де панують «кібердиліки» (Тімоті Лірі). Фізкультурно-спортивна дійсність відображає подібні тенденції розвитком «кіберспорту». Наука не змогла перебороти міф і релігію, а навпаки – створює нові ілюзії щодо свого майбутнього.

Французький філософ М. Фуко реагує на цей феномен дослідженням історії божевілля у класичну епоху і наголошує, що воно завжди пов'язане з цивілізацією та її незатишністю. Принагідно, в дискурсі з'ясування змісту «правильної аскези» зазначимо, що спорт в певному сенсі є також виявом цивілізованого божевілля. Спорт поєднує в собі розум і дурість, а останню намагається раціоналізувати. Божевілля спортсменів є передвісником біологічних змін в організмі людини, а спортивна діяльність як сфера суспільної життєдіяльності, існує у різних історичних умовах як сценарій адаптаційного простору для самозбереження людини. Отже, спорт не можна співвіднести із «правильною аскезою», бо він є «суцільною аскезою», де яскраво панують крайнощі тілесного виснаження і оспівування рекордів у тілесній витіюватості. У спортивному змаганні має місце апофеоз зіткнення душі і тіла, коли дух виступає тріумфатором. У російській мові слово «соревнование» у смисловій редукції має поняття «истязание». Спортивна аскеза – це феномен інсценування «невлаштованості» людини у світі.

Вчений-біолог Б. Мицкан пише: «Якби людина залишилась у первісній гармонії з Творцем, не було б хвороб, нещастя, смутку. На жаль, сучасний зарозумілий індивід дедалі більше відходить від біблійного розуміння Бога і людини. Відкидає християнські ідеї, основи та зразки поведінки, і негативний вплив на здоров'я, культуру є очевидним», а тому фізичне виховання називає «дієтикою душі і тіла» [15, с. 85].

Із чисієсь недоброї руки нині в середній і вищій школі розбалансовується система єдності морального, інтелектуального та фізичного виховання особистості, коли 72% навчального часу припадає на статичне положення учнів. В той час як, за медико-біологічними даними, виважені фізичні навантаження протистоять гіподинамії – витоку всіх захворювань – і підтримують функції всіх частин людського організму та його злагодженість. Недооцінювання фізичного виховання молоді людини означає нівелювання морально-вольової складової у формуванні таких необхідних її рис, як наполегливість, порядність, цілеспрямованість, підтягнутість, почуття альтруїзму і колективізму. Фізична рухова активність – це основа соціальної активності особи, яка не може відбутися без стриманості, терпіння і самообмеження.

Трансформаційна крос-культура заблукала у темряві містичних примар-символів, наглухо закриваючи двері у світ реальної, природної, тілесної краси. Спорт інсценує суперечності соціальної дійсності, але не йому належить авторство в суспільних деформаціях. Усі визнають, що високі показники у спортивних змаганнях досягаються завдяки допінговим ін'єкціям, на які спортсмени йдуть свідомо. Для покращення спортивних показників на Заході робляться спроби використання досягнень генної терапії, фармакогенетики з застосуванням у практиці стовбурових клітин. Американський філософ і футуролог Роберт Ачер на початку ХХІ ст. писав, що «з розвитком генної інженерії спортсменам можна буде надавати будь-які «конфігурації» і розміри. Об'єднувати їх буде два моменти: невелика кількість головного мозку і «термінаторська» спрямованість на результат» [23, с. 47].

Наукова спільнота стурбована масштабами і збільшенням ефективності генетичного тестування, яке має не тільки позитивні, а і руйнівні наслідки для людини. Виникає ряд етичних та юридичних питань щодо геномних досліджень, які не можуть бути використаними для дискримінації, або з метою доказу біологічної переваги окремих індивідів чи груп. Спорт у такому випадку не може виступати полігоном для подібних випробувань [25, с. 14-37]. Своє вагоме слово на захист творчої особи спортсмена має сказати філософія, адже спортсмен – це творча особистість. Не спортсмен існує для спорту, а спорт для спортсмена як поле для виявлення його природних обдарувань. Теософія спорту має виступити на заваді споживацького ставлення до спорту як способу наживи для «акул» бізнесу.

Фізкультурно-спортивне життя в такій постановці є суцільною боротьбою духу величавого піднесення і страху смерті, що його супроводжує. З точки зору культурологічної антропології, у сучасному спорті відлунюються всі вади цивілізації і «при більш пильному розгляді виявляється, що Краса, Здоров'я, Життя – з одного боку і Страждання, Біль, Смерть – з іншого, є в спортивній концептосфері феноменами якщо не спорідненими, то, у всякому разі, корелюючими і детермінованими» [14, с. 101]. Одна мить виступу спортсмена на змаганнях копіює весь життєвий процес людини, він фіксує реалізацію її заповітних мрій у вигляді віри спортсменів у перемогу, здійснення надій і пристрасної щасливої любові. Спорт – це болюча пристрасть *самолюбства* і *себелюбства*. Спортивне змагання – це зустріч людини самої з собою, де кожного разу для спортсмена відбувається початок неминучого кінця його кар'єри, а тому зухвала любов до спорту нагадує екстаз зустрічі з Абсолютом. Відомий американо-німецький культуролог Х. У. Гумбрехт серед семи названих ним характеристик спорту, що зачаровують своєю красою глядачів і слугують принадливою видовищною силою називає «страждання перед обличчям смерті» [7, с. 101]. А це вже активізує філософсько-релігійні міркування про спорт, тобто розвиває ідеї теософії спорту в системі фізкультурно-спортивного світогляду. Теософський момент «правильної аскези» полягає в самотворчості людини як духовно-практичної істоти.

У **висновках**, необхідно підкреслити, що «правильна аскеза» передбачає систематичне заняття фізичними вправами, і в даному випадку може використовуватись як усвідомлений засіб тілесного «лікування» душі, боротьба з такими її вадами як лінощі, боягузтво фізичних навантажень, як засіб плекання в ній паростків спортивної душі і вміння «присилувати» себе до занять фізичними вправами. Останнє стосується не лише теології як боговчення, а виходить на більш широкі філософсько-екзистенційні узагальнення, що започатковуються із давніх прийомів медитації, самоспоглядання, інтровертування.

Отже, теософія спорту – це світоглядне філософсько-релігійне вчення, об'єктом якого є виховання ціннісних переконань людини у необхідності займатися власним самозбереженням за допомогою тілесних і духовних практик, що розвиваються в сучасній інтерпретації аскези, а також використанням духовенством спорту і фізичної культури для зміцнення серед молоді авторитету церкви і навпаки.

Список використаної літератури

1. Аквинский Фома. Сочинения / Фома Аквинский [Сост., пер. с лат., введ. ст. и коммент. А. В. Апполонова. – 4-е. изд.]. – М.: Едиторал УРСС, 2011. – 264 с.
2. Аскетизм [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://uk.wikipedia.org/wiki/>.
3. Булгаков С. Свет невечерний. Отдел второй «Мир». Электронный ресурс [Режим доступа]: <http://www.magister.msk.ru/library/philos/bulgakov/bulgak08.htm>.
4. Быховский Б. Е. Эрозия «вековечной» философии (критика неотомизма) / Б. Е. Быховский. – М.: Мысль, 1973. – 183 с.
5. Войтыла К. Основание этики / К. Войтыла // Вопросы философии. – 1991. – №1. – С. 29-61.
6. Гомілко О. Метафізика тілесності: концепт тіла у філософському дискурсі / О. Гомілко. – К.: Наукова думка, 2001. – 340 с.
7. Гумбрехт Х. У. Похвала красоте спорта / Х. У. Гумбрехт; пер. с англ. В. Фешенко. – М.: Новое литературное обозрение, 2009. – 176 с.

8. Зарин С. М. Аскетизм по православно-христианскому учению. Томъ первый: основопожительный / С. М. Зарин. – СПб., 1907. – 717 с.
9. Ібрагімов М. М. Сучасна соціально-філософська парадигма фізичного виховання і спорту / М. М. Ібрагімов // Вісник Прикарпатського університету. Серія: Фізична культура. – 2007. – №5. – С. 60-67.
10. Ібрагімов М. М. Філософія спорту в генезі історико-культурологічних студій та вітчизняних перспектив / М. М. Ібрагімов // Філософська думка. – 2014. – №1. – С. 97-110.
11. Кречетов Валериан. Нужно ли православным заниматься физкультурой и спортом? / Валериан Кречетов // Электронный ресурс [Режим доступа]: <http://hramnagorke.ru/prose/67/1656/>.
12. Круцевич Т. Ю. Рекреация у фізичній культурі різних груп населення: навчальний посібник / Т. Ю. Круцевич, Г. В. Безверхня. – К.: Олімпійська література, 2010. – 248 с.
13. Лосский Н. О. История русской философии / Н. О. Лосский; пер. с англ. – М.: Высшая школа, 1991. – 560 с.
14. Малышева Е. Г. Своеобразие языковой репрезентации концептуальной метонимической модели «спорт – это смерть» в текстах спортивного дискурса / Е. Г. Малышева // Вестник Пермского университета. – 2010. – № 6 (12). – С. 37-43.
15. Мицкан Богдан. Природа та здоров'я людини: дієтика душі й тіла / Богдан Мицкан // Вісник Волинського національного університету ім. Лесі Українки. Серія: Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві: зб. наук. праць. – 2008. – Т 1. – С. 84-85.
16. Платон. Диалоги. / Платон. – М.: Мысль, 1986. – 607 с.
17. Пономарев Ф. Христианские авторы I–IV веков о спорте / Ф. Пономарев [Электронный ресурс] // Режим доступа: <http://lib.eparhia-saratov.ru/books/15p/ponomarev/sport/3.html>.
18. Рассел Б. История западной философии: в 3 кн. / Б. Рассел. – Новосибирск: Сиб. универ. изд-во, 2001. – 730 с.
19. Соина О. С. Этика самосовершенствования: Л. Толстой, Ф. Достоевский, Вл. Соловьев / О. С. Соина. – М.: Знание, 1990. – 64 с.
20. Степанюк Ю. А. (Шри Хари дас) Ведические знания о здоровье. Книга о философии здоровья / Ю. А. Степанюк. – Ровно, 2008. – 552 с.
21. Столбов В. В. История физической культуры / В. В. Столбов. – М.: Просвещение, 1989. – 289 с.
22. Теософия // Советский Энциклопедический Словарь. – М.: Советская Энциклопедия, 1979. – С. 1330.
23. Философия и социология спорта в XXI веке («Круглый стол» журнала «Теория и практика физической культуры» совместно с кафедрой философии и социологии РГАФК (29 марта 2000 г.)) // Теория и практика физической культуры. – 2000. – №6. – С. 46-55.
24. Церква і спорт: на шляху до співпраці. – Львів. Галицька видавнича спілка, 2003. – 46 с.
25. Этические принципы проведения геномных исследований человека и связанных с ними медицинских процедур // Генетика. – 1999. – Т. 35, № 10 // [Электронный ресурс]. Режим доступа: <http://www.cirota.ru/forum/view.php?subj=3869>.

Одержано редакцією 19.02.2014

Прийнято до публікації 20.03.2014

Аннотация. Ібрагімов М. М. Теософія спорту: «правильная аскеза» в концепте самосохранения человека. Теософия является составной историософии как поиска гуманистического смысла спорта и физического воспитания в общей культурологической традиции. Целью статьи является попытка конспективно показать соотношение спорта, религии и церкви в контексте активизации физкультурно-спортивного мировоззрения людей в отношении к собственной двигательной активности. В исследовании говорится о путях поиска интегративного знания о человеке, где «теософия спорта» рассматривает спорт и физическое воспитание уже не в виде экзальтированной субкультуры, а как целостную сферу общественной жизнедеятельности, в которой сочетаются теоретические и эмпирические, научные постулаты и повседневные навыки и умения, взвешенное прогнозирование и верования, мистика и реальность, культура и варварство. В заключении подчеркивается, что теософский концепт сочетания, гармонизации человека в отношениях со Вселенной явно или имплицитно присущ всем и любым по содержанию историческим мировоззрениям и индивидуальному сознанию в его целесообразной повседневной жизнедеятельности. Идея спасения пронизывает философскую программу самосовершенствования человека и его «прикладную» часть: эмпирическую дисциплину духа, или – аскезу.

Ключевые слова: теософия, спортософия, физическая культура, аскеза, самосохранение, самосовершенствование, человек.

Summary. Ibragimov M. M. Theosophy of sports: «correct austerity» in the concept of human survival. Theosophy is an integral philosophy of history as a search for a humanistic sense of sport and physical education in the general cultural urological tradition. The purpose of this paper is an attempt to

concisely show the relationship of sports, religion and the church in the context of enhancing athletic and sports world people in relation to their own physical activity. The study says the ways search integrative knowledge of the person, where «Theosophy of sports» examines sport and physical education is not as exalted subculture, and as an integral sphere of public life, which combines theoretical and empirical, scientific postulates and common skills, weighted prediction and beliefs, mysticism and reality, culture and barbarism. In conclusion emphasizes that the theosophical concept combination of harmonization of man in relation to the universe explicit or implicit inherent in any and all content on historical outlook and individual consciousness in its appropriate orientation activities of daily living. The idea of salvation permeates philosophical program of self-man and his "application" part: an empirical discipline of the spirit, or – penance.

Keywords: *Theosophy, sportosophy, physical education, austerity, self-preservation, self-improvement, people.*

УДК 165.194

П. В. Кретов

СИМВОЛІКА МИСЛЕНОГО ЕКСПЕРИМЕНТУ: ФІЛОСОФСЬКО-АНТРОПОЛОГІЧНА РЕЦЕПЦІЯ

У статті розглянуто питання про мислений (уявний) експеримент як про один з актуальних засобів формування картини світу в сучасній науці. Обґрунтовано положення про евристичність мисленого експерименту у зв'язку з тенденцією до зближення методологій, понятійних апаратів і світоглядних підстав точних, фундаментальних і соціогуманітарних дисциплін. Особливо підкреслено роль мисленого експерименту для сучасної філософської антропології та філософії свідомості. Визначено, що уявний експеримент укорінений в генеративних семантичних структурах мови та загальномовній метафориці. У зв'язку з цим зафіксовано символічний характер функціонування мовної метафори в науковому дискурсі. Особливо відзначений метатеоретичний характер описів умов і результатів уявного експерименту для вирішення психофізичної (психофізіологічної) проблеми у філософії свідомості, а також у дослідженнях з моделювання штучного інтелекту. Констатовано, що наявні в сучасній традиції підходи до проблеми свідомості недостатні не тільки в силу гіпотетичного характеру обґрунтування, але й з причини відходу від проблематики метафізики й онтології. Обґрунтовано розуміння феномену комічного як смислогенеративного для наукового дискурсу в цілому і для методу мисленого експерименту, зокрема.

Ключові слова: *мислений експеримент, філософська антропологія, філософія свідомості, символ, символіка, комічне, сміх, концептуальна метафора, мультипанорамність.*

«Один із способів зрозуміти деяку ідею, – що ми і робимо, намагаючись збагнути природу, – це уявити собі, що боги грають з вами в грандіозну гру, скажімо, в шахи, і ви не знаєте правил гри»
Річард Філіпс Фейнман. «Радість пізнання» [11].

Постановка проблеми. Сучасна наука в світі, що бурхливо змінюється, з необхідністю обумовлюючи зміни в науковій картині світу, заново проблематизує співвідношення природничо-наукового і соціокультурного (ширше – загальногуманітарного) пізнання – як на рівні метатеоретичних підходів до світоглядного знання і формування картини світу, так і на рівні дослідження кореляції і принципового відношення комплементарності між методологіями, поняттєвими системами і тим, що назагал можна позначити як процедурний апарат науки, який виходить за межі, встановлені суб'єкт-об'єктною дихотомією. Такий стан речей характерний загалом для постнекласичної раціональності і, тим більше, раціональності, обтяженої інерцією парадигми постмодерну у філософії й культурі. У цьому зв'язку видається евристично доречним звернутися до питання про форми і способи породження сенсу в науковому дискурсі, мові науки, феномену розуміння в науці. Зауважимо, що згадані проблеми безумовно релевантні для проекту побудови сучасної філософської антропології. Все вищевикладене зумовило актуальність теми роботи.